

Л.Ю. ГОРДІЄНКО, *к.е.н., доцент*,
Н.В. КОВАЛЬ,
Харківський національний економічний університет

АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ЩОДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

В умовах сучасних глобалізаційних процесів від можливості менеджменту своєчасно виявляти та адекватно реагувати на зміни оточуючого середовища залежить ефективне функціонування підприємства. Основними особливостями зовнішнього оточення вітчизняних підприємств є висока ризиковість, багатовекторна спрямованість і значний темп інституціональних перетворень. Дані особливості висувають вимогу не тільки пристосовувати підприємство до нових вимог, але і здійснювати корінні системні зміни, тобто організаційні трансформації. У зв'язку з цим важливої актуальності набуває розробка, обґрунтований вибір і реалізація стратегії управління трансформаційними процесами на підприємстві.

Дана проблема належить до питань стратегічного управління. Її вирішенню приділяють увагу вчені різних галузей організаційно-управлінської та економічної науки. Серед них такі відомі американські вчені, як І.Ансофф, який в [1, с. 453 -517] звернув увагу на необхідність управління в умовах стратегічних змін, Г. Мінцберг, Б. Альстренд, Дж. Лемпел, які в [2, с. 303] стверджують, що кожній компанії рано чи пізно приходится здійснювати стратегічні трансформації, метою яких є позбавлення від „застарілих” реакцій на зміни в зовнішньому середовищі.

Проблема управління змінами знайшла своє віддзеркалення в працях і європейських вчених. Так, Л. Кларк в [3] висвітлює проблему управління змінами, що повстала в зв'язку з реструктуризацією організацій, посилаючись при цьому на модель Л.Е. Гренера [3, с. 13 -23], відповідно до якої підприємства проходять через передбачувані етапи зросту, а саме: по мірі того, як організація стає дорослішою і більшою, вона проходить через п'ять етапів розвитку, на які припадають цикли еволюції і революції.

Питання управління стратегічними змінами знайшли своє віддзеркалення в працях і вітчизняних вчених. Так, З.Є. Шершньова, С.В. Оборська в [4, с. 335 - 337], виходячи з концепції організаційного розвитку, підкреслюють, що кожний процес розвитку передбачає зміни та реорганізацію системи відповідно до нових цілей та стратегій. Це, в свою чергу, порушує, на думку цих вчених, нормальне функціонування старої організації, на яку спрямовані зміни, які передбачають зміни змісту діяльності окремих управлінських ланок і посадових осіб, їхнього статусу, розподілу влади і впливу та ін.

Враховуючи, що вітчизняні підприємства в сучасних умовах здійснюють найчастіше корінні системні організаційні зміни, які можна окреслити як трансформації, вітчизняні дослідники стали приділяти все більше уваги цьому виду стратегічних змін. Так, Л.Є.Довгань, І.П.Малик в [5, с. 74 - 102] розкривають особливості трансформаційних процесів, що притаманні корпоративному управлінню акціонерними товариствами, а Т.С. Клебанова, Е.В. Раєвнева, К.А. Стрижиченко, Л.С. Гурьянова, Н.А. Дубровина в [6, с. 29 - 41] систематизували загальні концепції управління трансформаціями соціально-економічних систем.

Отже аналіз останніх публікацій, присвячених стратегічному управлінню в цілому і управлінню стратегічними змінами, в тому числі, свідчить, що проблема стратегічного управління процесами змін є актуальною і багатоаспектною, а тому у вітчизняній спеціальній літературі ще багато питань на сьогодні залишаються невирішеними.

Так, наприклад, питання впливу факторів зовнішнього середовища на підприємство розглядається майже всіма вченими, в той же час впливу цих факторів під

© Л.Ю. Гордієнко, Н.В. Коваль, 2008

час трансформаційних змін недостатньо приділяється уваги. Тому метою цього дослідження є проведення діагностичного аналізу системи управління підприємством під час проведення перетворень та виявлення факторів, які мають бути враховані при стратегічному управлінні трансформаційними процесами. Таким чином, об'єктом дослідження є процеси трансформацій на підприємстві, а предметом дослідження – фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, що мають вплив на ці процеси.

Поняття «трансформація» як категорія в останні роки став предметом інтересу вчених різних наукових напрямків. В [7, с. 27 - 29] авторами розглянута полісемія даного поняття, на підставі чого був зроблений висновок, що сутність організаційної трансформації найбільш повно розкрито одним з авторів в [8, с. 14 - 18], а саме: термін «трансформація» застосовується щодо змін, здійснюваних в організації, у процесі яких змінюється не тільки стан і форма самої організації, але й характер дій і операцій, що відбуваються в ній, тобто відбувається процес перетворень.

Для того щоб цей процес перетворень проходив успішно, ним необхідно управляти, тобто планувати, організовувати, контролювати й координувати. При цьому

необхідно відзначити, що організаційні трансформації правомірно віднести до класу стратегічних змін, тому вони повинні базуватися на теорії стратегічного управління, а також методах і прийомах стратегічного й діагностичного аналізу.

У літературі по управлінню змінами, як було визначено авторами в [9], пропонуються різноманітні моделі змін, які в більшості базуються на концепції циклічності розвитку систем. Зокрема, в [3, с. 14 - 15] приводиться модель Гренера Л.Е., що складається з п'яти етапів і показує зміни в організаційній структурі, стратегії й моделях, які організація повинна здійснити, якщо бажає перейти з одного етапу розвитку на іншій (табл. 1).

На основі даної моделі розвитку організації (табл. 1) з метою попередження виникнення кризових ситуацій, характерних певному етапу розвитку організації, автори вважають за доцільне підприємству розробляти відповідні стратегічні трансформаційні альтернативи. Передумовою цього відповідно до теорії стратегічного менеджменту є стратегічний аналіз та його складова – діагностичний аналіз, в результаті якого можна визначити, на якому етапі перебуває досліджуване підприємство і які фактори на нього впливають.

Таблиця 1

Модель розвитку організації*

Етап	Стадії еволюції	Стадії революції
1	Ріст за допомогою креативності	Криза лідерства
2	Ріст за допомогою директивності	Криза автономії
3	Ріст за допомогою делегування повноважень	Криза контролю
4	Ріст за допомогою координації	Криза бюрократії
5	Ріст за допомогою співробітництва	Криза?

* Складено авторами на основі [3, с. 15]

З метою апробації даного методичного положення авторами було проведено анкетування 87 респондентів, якісний склад яких наведений в табл. 2.

Як показують дані, наведені в табл.2, серед респондентів 26,5% – це представники вищого керівництва й керівництва підрозділів або відділів і 72,4% – фахівці, що свідчить про компетентність отриманих на питання анкети відповідей.

Для того, щоб визначити на якому етапі розвитку перебуває організація відповідно до моделі Гренера Л.Е. [3, с. 15], респондентам було запропоновано відповісти на ряд питань, що стосуються способу управління організацією. Кожній стадії еволюції або революції (табл.1) відповідало по 6 запитань (загалом анкета складалась з 60 питань), на які респонденту було запропоновано дати позитивну чи

негативну відповідь. Таким чином було підраховано кількість балів (позитивних відповідей), які респонденти поставили кожній стадії.

Таблиця 2

Якісний склад респондентів

№	Найменування	Кількість, осіб	%
1.	Кількість респондентів	87	100,0
2.	Стать:	87	100,0
2.1.	чоловіча	14	16,0
2.2.	жіноча	73	84,0
3	Стаж роботи:	87	100,0
3.1.	до року	0	0
3.2.	1-3 роки	22	25,3
3.3.	3-5 років	21	24,1
3.4.	5-10 років	27	31,0
3.5.	більше 10 років	17	19,6
4	Характер роботи:	87	100,0
4.1.	вище керівництво	6	6,9
4.2.	керівництво управління або департаменту	4	4,6
4.3.	керівництво відділу або сектору	13	15,0
4.4.	фахівець	63	72,4
4.5.	інше	1	1,1

На підставі обробки анкет були отримані результати, які надали можливість виявити та оцінити стан розвитку організації за моделлю Гренера Л.Е. [3, с. 15] (табл. 3 і рис. 1, 2).

Таблиця 3

Стан розвитку організації відповідно до моделі Гренера Л.Е., що надана в [3, с. 15]

Етап	Стадія					
	Еволюції			Революції		
	Найменування	Кількість балів	%	Найменування	Кількість балів	%
1	Ріст за допомогою креативності	50	12,2	Криза лідерства	42	14,3
2	Ріст за допомогою директивності	97	23,7	Криза автономії	90	30,6
3	Ріст за допомогою делегування повноважень	68	16,6	Криза контролю	39	13,3
4	Ріст за допомогою координації	81	19,7	Криза бюрократії	71	24,1
5	Ріст за допомогою співробітництва	114	27,8	Криза?	52	17,7
	Усього	410	100,0	Усього	294	100,0

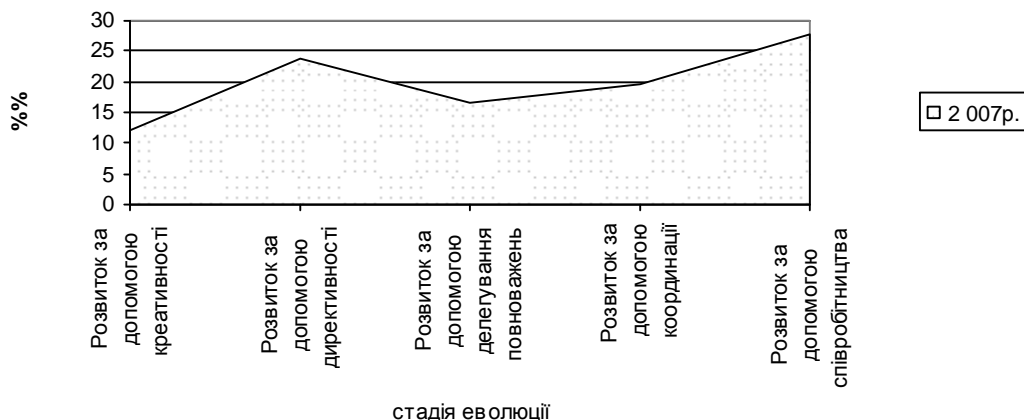
Як наочно видно з табл.3., більшість анкетованих (27,8% респондентів) вважають, що їх організацію можна віднести відповідно моделі Гренера Л.Е. [3, с. 15] та табл.1 до стадії еволюції „Ріст за допомогою співробітництва” п’ятого етапу, наслідком якої може бути стадія революції „Криза?”. В той же час 30,6% респондентів вважають, що їх організація знаходиться у стадії кризи автономії, що відповідає другому етапу розвитку організації, тобто „Росту за допомогою директивності”.

Подальший аналіз результатів анкетування за моделлю Гренера Л.Е. [3, с. 15] на-

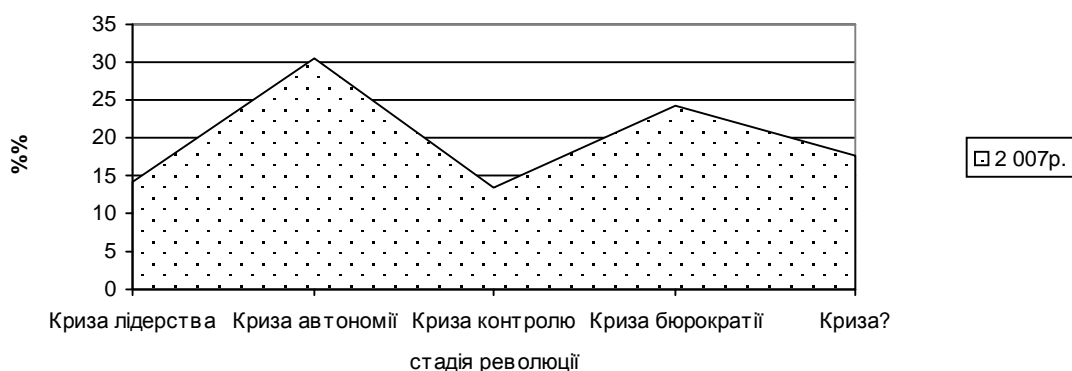
дає можливість оцінити еволюційні та революційні стадії розвитку організації (рис. 1, 2), в результаті чого виявлено деяку незлагодженість між цими стадіями розвитку, а саме: не спостерігається відповідності тенденцій між четвертим і п’ятим етапами стадій еволюційного і революційного розвитку.

Слід відзначити, що робота з респондентами проводилася у два етапи: у квітні й у травні 2007 року. Обробка анкет показала, що результати, отримані в травні, трохи відмінні від результатів анкет, заповнених у квітні. Результати обробки квітневих анкет

наведені в табл. 4, а травневих відповідно в табл. 5.

Рис.1. Оцінка респондентами стадій еволюції розвитку організації

Рис.2. Оцінка респондентами стадій революції розвитку організації

Якщо проаналізувати результати квітневого анкетування (табл. 4), використовуючи модель Гренера Л.Е., яка наведена в [3, с. 15], то можна спостерігати, що більшість організацій перебували в стані кризи автономії - 36,8%, яка слідує за еволюційною стадією другого етапу „Ріст за допомогою

директивності” - 28,6%. Такі результати діагностичного аналізу дозволяють зробити припущення про наявність протиріччя між розвитком демократії й ринкових відносин і командно-адміністративною системою організації діяльності.

Таблиця 4

Стан розвитку організацій відповідно до моделі Гренера Л.Е., що наведена в [3, с. 15], у квітні 2007 р.

Етап	Стадія					
	Еволюції			Революції		
	Найменування	Кількість балів	%	Найменування	Кількість балів	%
1	Ріст за допомогою креативності	16	11,4	Криза лідерства	17	13,6
2	Ріст за допомогою директивності	40	28,6	Криза автономії	46	36,8
3	Ріст за допомогою делегування повноважень	19	13,6	Криза контролю	14	11,2
4	Ріст за допомогою координації	31	22,1	Криза бюрократії	30	24,0
5	Ріст за допомогою співробітництва	34	24,3	Криза?	18	14,4
	Усього	140	100,0	Усього	294	100,0

Результати обробки травневих анкет, які наведені в табл. 5, показують, що в травні більшість організацій, на думку респондентів, перебували на стадії росту за допомогою співробітництва - 29,6%, тобто можна зробити висновок, що керівники на місцях і фахівці одержали більшу самостійність при прийнятті рішень. І, дійсно, в травні 2007 р. після президентського Указу про

розпуск Верховної Ради України на „місця” з „центру” поступало менше вказівок щодо поточного управління регіонами. Водночас респондентам в травні було важко визначити, на якій стадії революції знаходиться їх організація: стадію кризи автономії обрали 26,0% респондентів, кризи бюрократії – 24,3%, кризи? – 20,1%.

Таблиця 5

Стан розвитку організацій відповідно до моделі Гренера Л.Е., що наведена в [3, с. 15], у травні 2007р.

Етап	Стадія					
	Еволюції			Революції		
	Найменування	Кількість балів	%	Найменування	Кількість балів	%
1	Ріст за допомогою креативності	34	12,6	Криза лідерства	25	14,8
2	Ріст за допомогою директивності	57	21,1	Криза автономії	44	26,0
3	Ріст за допомогою делегування повноважень	49	18,2	Криза контролю	25	14,8
4	Ріст за допомогою координації	50	18,5	Криза бюрократії	41	24,3
5	Ріст за допомогою співробітництва	80	29,6	Криза?	34	20,1
	Усього	270	100,0	Усього	169	100,0

На рис. 3 та 4 представлений порівняльний аналіз стадій еволюції згідно опитування в квітні 2007 р. та в травні 2007 р., а на рис. 5, 6 – порівняльний аналіз стадій революційного розвитку організації. Рис. 3, 5 було зроблено в абсолютних величинах – кількість балів, а рис. 4, 6 демонструють порівняння процентного співвідношення.

Обидва рисунки (рис.3 та рис.4) наочно демонструють, що в квітні 2007 р. превалю-

вав розвиток за допомогою директивності, а в травні – розвиток за допомогою співробітництва.

Порівняльний аналіз стадій революційного розвитку дає можливість констатувати той факт, що в квітні 2007 р. явно превалювала стадія кризи автономії, а в травні 2007 р. організації знаходилися у стадії і кризи автономії, і кризи бюрократії, і кризи? п'ятого етапу.

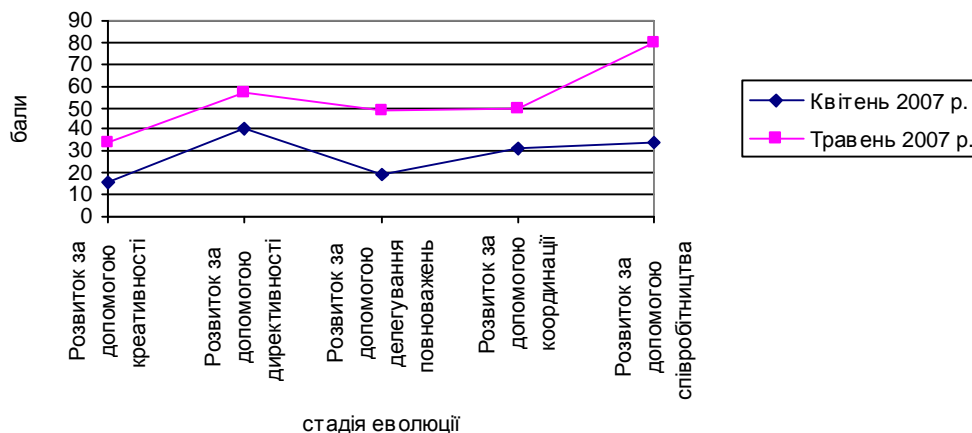
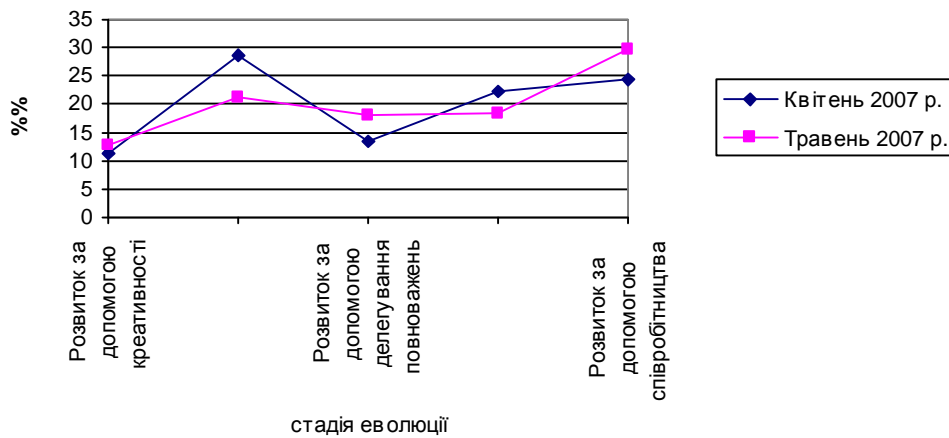
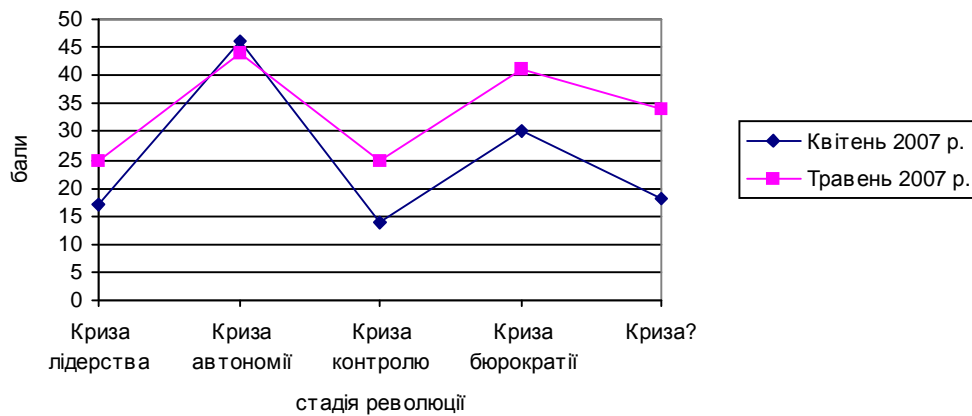

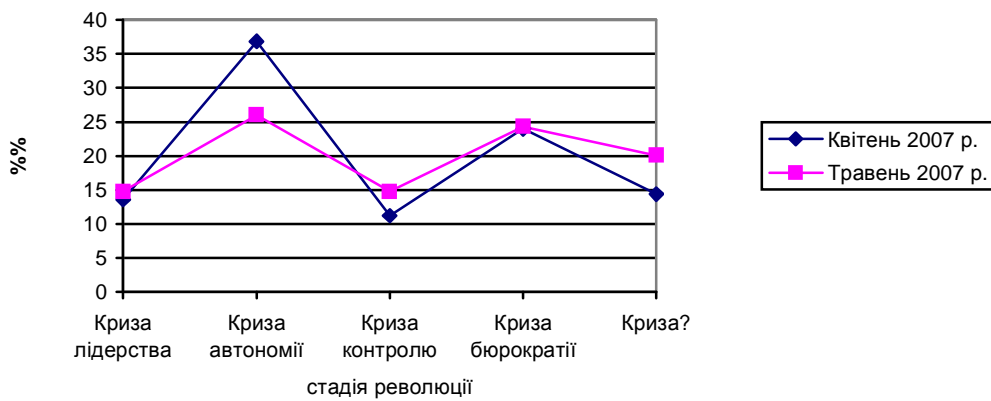
Рис.3. Оцінка стадій еволюції розвитку організації респондентами (бали)

Рис.4. Оцінка стадій еволюції розвитку організації респондентами (проценти)

Рис.5. Оцінка стадій революції розвитку організації респондентами (бали)

Рис.6. Оцінка стадій революції розвитку організації респондентами (проценти)

З метою одержання інформації про фактори, які вплинули на розвиток організації, цим же респондентам була запропонована анкета, що включала також питання, пов'язані із трансформаційними зміна-

ми в організаціях під впливом зовнішнього оточення та внутрішнього середовища. Результати обробки анкет наведені в табл. 6, 7.

Таблиця 6

Результати анкетування по факторах зовнішнього середовища, що впливають на проведення організаційних перетворень

№ з/п	Найменування	Квітень 2007 р.		Травень 2007 р.		Загалом	
		Кількість позитив. відповідей	%	Кількість позитив. відповідей	%	Кількість позитив. відповідей	%
1.	Перетворення в організації, спрямовані на поліпшення якості функціонування	48	100,0	39	100,0	87	100
1.1.	Проводились	37	77	32	82	69	79,0
1.2.	Не проводились	11	23	7	18	18	21,0
	Серед тих, де проводились перетворення:						
2.	Впливом яких зовнішніх факторів ці перетворення були викликані:	78	100,0	98	100,0	176	100,0
2.1.	Економічних	8	10,3	12	12,2	20	11,4
2.2.	Політичних	6	7,7	15	15,3	21	11,9
2.3.	Соціально-культурних	1	1,3	4	4,1	5	2,8
2.4.	Зміною технологічної сфери	7	9,0	3	3,1	10	5,7
2.5.	Впливом міжнародних подій	0	0	2	2	2	1,1
2.6.	Зміною законодавства	22	28,2	20	20,4	42	23,9
2.7.	Впливом суспільних організацій	1	1,3	0	0	1	0,6
2.8.	Науково-технічним прогресом	6	7,7	9	9,2	15	8,5
2.9.1.	Зміною вимог постачальників	9	11,5	11	11,2	20	11,4
2.9.1.	Зміною вимог споживачів	9	11,5	13	13,3	22	12,5
2.9.1.	Зміною вимог конкурентів	9	11,5	9	9,2	18	10,2
3.	Хто став ініціатором проведення перетворень	41	100,0	38	100,0	79	100,0
3.1.	Персонал і керівники нижніх ланок	0	0	1	2,6	1	1,3
3.2.	Керівництво організації	11	26,8	18	47,4	29	36,7
3.3.	Вказівка "зверху"	30	73,2	19	50,0	49	62,0

У травні ж 2007 р. в 82% організацій проводилися перетворення, спрямовані на поліпшення якості їхнього функціонування, тобто приблизно на п'ять відсотків підвищилась кількість організацій, у яких були проведені перетворення. Перетворення проводилися також в основному в напрямку „зверху вниз” (97,4% випадків), причому в травні 2007 р. збільшилась практично вдвічі кількість перетворень, ініційованих керівництвом організації (47,4%) і зменшилась кількість перетворень по вказівці „зверху” – (50,0%). Це підтверджує припущення, яке було зроблено раніше про те, що керівники на місцях мали більшу самостійність при прийнятті рішень в травні 2007 р. в зв'язку з тим, що поступало менше вказівок на „місця” з „центру” щодо поточного управління

регіонами після президентського Указу про розпуск Верховної Ради України.

Основними факторами, що викликали перетворення в травні 2007 р. (табл. 6), стали зміни законодавства – 20,4%, ріст вдвічі впливу політичних факторів (15,3%), збільшення впливу економічних факторів (12,2%) і ріст вимог з боку споживачів – 13,3%.

Подальший аналіз результатів анкетування (табл. 7.) показав, що проведені перетворення торкнулися таких складових організації, як структура – в 49,5% випадках, процеси – в 17,1% випадках, персонал – в 14,3% випадках. Отже, вплив зовнішніх факторів обумовив також і зміни у внутрішньому середовищі організації.

Таблица 7

Результати анкетування по внутрішніх факторах, що впливають на проведення організаційних перетворень

№ з/п	Найменування	Квітень 2007 р.		Травень 2007 р.		Загалом	
		Кількість позитивних відповідей	%%	Кількість позитивних відповідей	%%	Кількість позитивних відповідей	%%
1.	Впливом яких внутрішніх факторів були викликані перетворення в Вашій організації:	55	100,0	50	100,0	105	100,0
1.1.	Зміною цінностей організації	4	7,3	0	0	4	3,8
1.2.	Зміною її місії	0	0	0	0	0	0
1.3.	Зміною цілей	4	7,3	1	2,0	5	4,8
1.4.	Зміною структури організації	29	52,7	23	46	52	49,5
1.5.	Зміною процесів в організації	8	14,5	10	20,0	18	17,1
1.6.	Зміною персоналу	6	10,9	9	18,0	15	14,3
1.7.	Зміною технології	4	7,3	7	14,0	11	10,5

Таким чином, аналіз стану розвитку організації з використанням моделі Гренера Л.Е., яка наведена в [3, с. 15], в процесі діагностичного аналізу організацій, що здійснювали організаційні перетворення, в подальшому надасть можливість побудувати відповідні моделі стратегічного управління трансформаційними процесами на підприємстві з урахуванням змін, що відбуваються в середині і ззовні організації.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ./ Науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
 2. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Школы стратегий / Пер. с англ. под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 336 с.
 3. Clarke L. Zarzadzanie zmiana. – W-wa: W-wo Gebethner I Ska, 1997. – 257 s.
 4. Шершньова З.Є., Оборська С.В. Стратегічне управління. – К.:КНЕУ, 1999. – 384с.
 5. Довгань Л.Є. Корпоративне управління: інституціональні аспекти: Монографія / Л.Є.Довгань, І.П.Малик – К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка", 2006. – 340 с.
 6. Математические модели трансформационной экономики: Учебное пособие / Клебанова Т.С., Раевна Е.В., Стрижиченко К.А., Гурьянова Л.С., Дубровина Н.А. – 2-е изд., стереотип. – Х.: ИД "ИНЖЕК", 2006. – 280 с.

7. Гордієнко Л.Ю., Коваль Н.В. Теоретичні аспекти визначення сутності трансформаційного процесу на підприємстві // Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених, Київ, 19 – 21 квітня 2007 р. – К.: ТОВ „ЕКМО”, 2007. – С. 27 – 28.

8. Гордиенко Л.Ю. Трансформационные процессы и новые тенденции в управлении организациями // Теория та практика управління у трансформаційний період: Тези доповідей всеукраїнської наук.-практ. конф. (Донецьк, 4-6 жовт. 2001 р.). – Т. 1. Теоретико-методологічні аспекти трансформаційних процесів управління. Форми і методи державного управління. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. – С. 14 – 18.

9. Гордиенко Л.Ю., Коваль Н.В. Учет фаз жизненного цикла организации при выборе стратегических трансформационных альтернатив // Бизнес – информ. – 2007. – №5, т.1. – С. 46 - 49.

Статья поступила в редакцию 21.11.2007